

Mulgi keelen 2020

TÄHKE

PRESIDENT ILVES LEI MULGIMAA LIPU ÕNNISTEMISE PÄEVÄL LIPUVARDA SISSI ÕBENAGLA.

Pildi: Pääsuke Jaan

12. OKTOOBREL
2020 TÄHISTEDI
MUSTLA PÄÄL
MULGI MAJAKA
MAN MULGIMAA
LIPU PÄEVÄ ÜTEN
TARVASTU GÜM-
NAASIUMI KOOLI-
PEREGE.

Pilt: Viskov Neil

MULGIMAA LIPP OM LINAKARVA

Mulkel om olemen kah oma Mulgimaa lipp, mes õnnistedi Tarvastu kirikun sissi 12. oktoobrel 2013. Sellest aast pääle tähistedes egä aast 12. oktoobrel Mulgimaa lipu päevä ja egäl puul lehvide mede lipu.

Mulgimaa lipu pääl om nätä sinist, musta, valget ja punast värvi. Edimese kolm om Eesti lipu värvi ja sii annap märku, et Mulgimaa om üits kotus Eestimaal. Mulgi lipu sinine ja Eesti lipu sinine om kumbki raasike esi toonige. Nõnda sii piapki oleme, sest mulke lipukangas om linaäitsme karva ek raasike elemb ku Eesti lipu sinine. Kuigi prilla kuigipallu lina Mulgimaal egä terven Eestin ei kasvatede, olli sii taim vanast mulkele väige tähtis. Lina akati Mulgimaal kasvateme joba 18. aastesaa lõpuotsan ja sii kasus väige äste, sest siin ollive ää maa. Linage rikkas saanu mulgi es raiska oma rasse tüüge teenit raha nõndasama ärä, na saive oma talude vällä osta, omale uvve uhke äärbäni ehite ja maad manu osta. Mis kige tähtsamb — na andsive oma lastel kõrraligu kooliariduse. Mulgimaal panti kuuli puha — tüdruku kah.

Sii es ole sel aal viil Eestin arilik.

Must om mede villakandev maa. Must ja punane om kah Mulgi kuvve värvi. Mulgi kuvve veerden om punane kaaruspagel. Punane om kaitsevärvi ja punane pagel rõõva veerden oiap kurja kaugel, et sii kuvve kandjele ligi ei saa.

Punane kaaruspagel Mulg lipu pääl oiap kikki mulke ja Mulgimaad. Kaaruspagla sehen om tore keeru, nii kuvve ku lipu pääl. Mulgimaa lipu pääl om viis kiirdu ek sõlmikest. Sii näitap, et Mulgimaal om viis jagu — Tarvastu, Helme, Karksi, Halliste ja Paistu kihelkond. Kaaruspagel köödäp nii viis kanti kokku ütes Mulgimaas.

Mulgimaa lipu autur om Habicht Tõnno ja lipp õnnistedi sissi Tarvastu kirikun seitse aastet tagasi. Kirikun lei president Ilves Toomas Hendrik lipuvarda sissi õbenagla, mes pias nii mede lipul ku mulkel õnne tuuma. Sellest aast saadik näep linakarva lippe nii Mulgimaa asutuste ku kodude man.

Kas siu kodun om kah Mulgimaa lipp olemen?

Ilves Kristi

SISUKÕRD

Mesperäst koera üitstõisi nuusuteve	4
Mõtsatansutähe <i>Sadam Marek</i>	6
Jänku Jussi mobla <i>Laande Ade</i>	8
Laste röövist vanal aal <i>Laande Alli</i>	10
Koera mõskseve nõusit <i>Orav-Elmar</i>	11
Luudus <i>Ilves mõtsan- nigu nõgel einäkuhjan</i>	12
Post	14
Meisterdus <i>Maski</i>	15
Kokanukk <i>Kesväkarask</i>	17
Nali	18
Arva ärä!	19
Pildilugu <i>Laske sissi märdisandi</i>	20

TÄHEKE

SA Kultuurileht lasteaakiri
ASUTATUD JAANUARIS 1960 • ILMUB KORD KUUS

Toimetuse aadress:
Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn
taheke@taheke.ee
Telefon 646 3697

Päatoimetei Martson Ilona
Toimetei Hinrikus Kadri
Mulgi Täheks toimetei Ilves Kristi
Kunstiline toimetei Rea Priit
Makett: Mikkin Dan

Tähekest saab telli e-arve püsivassuge
www.tellimine.ee

telefon 617 7717

Kaasepildi om joonistenu Oder Sirly

Mulgikiilne Täheke tulli vällä Mulgimaa
perimuskultuuri toetusmeetme abige.
Sii om Täheks ja Mulgi kultuuri insti-
tuudi ütine ettevõtmine.

EESTI
RAHVAKULTUURI
KESKUS

MULGIMAAL JUUSSEVE ENGIAAL ENGESANDI

Joonistenu Täuli Anu

Märdikuul peetes engiaiga, tä-
histedes märdi- ja kadripäe-
vä, jooseve lustilise märdi- ja
kadrisandi. A Mulgimaa om pää-
le nende ollu viil engesandi, kes
perest peresse käinu.

Engipäev om 2. novembrel,
aga engiaas peetäs pikembet sügü-
sest aiga, mille akatuses om mõnel
puul peetu mihklepäevä ja lõpetu-
ses esiki jõule. Täpset aiga, kunas
engiaig akkap ja lõppep, ei olegi
täädä, sii om egäl puul raasike esit-
muudu ollu. A selge om sii, et sii om
pime, udsune ja jahe aig enne talve.

Ku märdi- ja kadrisantest om
kik kuulu ja nii jooseve mõnel puul
siimaani, sis 19. aastesaa lõpu-

otsan ja 20. aastesaa akatusen om
Mulgimaa engiaal käinu kah enge-
sandi. Nii ollive ariliguld valgin röö-
vin latse. Engesandi kõva äält es tii,
liiksive ku vaimu illuksi akende taga
ja tarede man, mõnikõrd ulusive ta-
sakeste.

Andit engesandi esi es küsi, a
neile anti iki egätsugust surnide mä-
lestemise manu käinu süüki: kække,
pähklit, ube või ernit.

Engiaal, esieränis nelläbe õhtu,
oodeti surnide engi kodu käimä,
neile panti kambrese, sanna või tua
pääle süvvä ja usuti, et na kaitsave
sis pererahva põldu ja karja. Ku en-
giaig lõppi, tänäti engi ja saadeti na
jälle ärä.

Ilves Kristi

MESPERÄST KOERA ÜITSTÕISI NUUSUTEVE

Ennemuiste tullu koera kokku nõu pidäme, kudas oma põlve kergembes tetä. Päevä käivät na karjan ja üüse pidävet peremihe varandust oidma varga iist. Selle kige man olevet süük sageste liig vähäne ja vilets.

Na kirjutenu palvekirja naha pääle valmis ja saatan üte peni sellege jumale manu. Vällä valit koer võtnugi kirja lõuge vahele ja akanu mineme.

Edimese päevä õhtu tundnu ta kanget nälgä, a es ole kedägi kuskild võtta, mes amba ala panna nällä kistutuses. Ta lännu suurest nälläst uulmede iki edesi.

Tõine päev ollu temä nalg viil suuremb, nii et vaevald võinu ädä ärä kannate. A ta lännu iki illaksi edesi. Kolmandemel päeväl ei ole enämb muu nõu avitenu: ta pannu kirja nahka. Nüid ollu ädä jälle suur: ta es julge oma tembu peräst tõiste manu tagasi minnä.

Sellest aast saadik nuusuteve koera iki üitstõisi, ku na tõise penige kokku putuve, et aisust ärä tunda, kas ta mitte kirja sööjä ei ole.

Loomamuinasjutu om kirja pannu Leppik Jaan 1937. aastel Holstre vallan.

„Ämäriguaa lugude“ sarjan om ilmunu joba kaits raamatut „Ämäriguaa luu. Tarvasu“ ja „Ämäriguaa luu. Paistu“, kos om sihen just sellest kandist üles kirjutet vana mulgi-kiilse rahvajutu. Sari om viieosaline ja tulemen om viil Helme, Karksi ja Halliste raamat.

Grenzstein Ado Mulgi kiil: Ilves Kristi
VIISK, PÕIS JA ÕLEKÕRS

UHTI-UHTI UHKESTE VIISK LÄITS TARTUST VILLÄNDI,
ÜTEN PÕIS JA ÕLEKÕRS, ÕLEKÕRS KU SÄÄSEÕRS.
EI SAA ÜLE EMÄJÕEST, ÄÄ NÕU NÜID KALLIS TÕEST.

VIISK SÕS ÜTEL TARGASTE OMA SELTSILISTELE:
“OTSAN ÄDÄ, OTSAN VAIV, PÕIS OM MEIL KU LUUDU LAIV,
KÕRS OM MASTIS KÕLBULIK, MIA OLE LAEVNIK!”

PÕIS SÕS VASTAS PÕRISTEN, LÄBI KÕRI KÕRISTEN:
“VIISU NÕU OM IMELIK – LAEV SII OLGU LABERIK,
KU MA VIIRMA AKKA SIIN, ÕKVA OLEDEGI VIIN!”

KÕRS SÕS VISAS PIKÄLI, SILLAKE SAI VALMIS NII.
VIISK SÕS ÜTEL: “SILD OM ÄÄ, MIA ASTU ÜLE PÄÄ!”
ASTE SAMMU, ASTE KAITTS, SILLAKE SII PURUS LÄITS.

PÖNNADI-PÖNNADI KARAS PÕIS, NAARSE, MES TA NAARDA VÕIS.
“VAADEKE, KUS RUMALE UPPUSIVE MÖLEMBE!”
TÖMMAS ENNEST ÕHKU TÄIS JA KARPLAUHTI LÕHKI LÄITS.

Ilves Kristi
LUMEPIDU

LUMI SATTE TAEVAST ALLA,
JUSKU LUUGI LÄTSIV VALLA.
NÜID OM LASTEL LUMEPIDU,
NÄTÄ LUMEMEMMERIDU.

POISTE KAMBAN SUURE UUGE
LENDÄP VALGIT LUMEKUULE.
SÕA VÕIT OM SELLE JAGU,
KES SAAP PAKKU ANGE TAGA.

Ilves Kristi
VÕISTUAAMINE

JÕULUVANA RIIGE
JA ESÄ ATV-GE
VÕIDU LUMEN KIMASIV,
KÜLMETIVE NÖNASIT.
JÕULUVANA ÄRÄ TEI –
RIIGE ESÄST ETTE SAI.
ESÄ ATV-GE
ANDSE ALLA ÄÄGE.

Laande Alli
PÄKÄPIKUAIG

PÄKÄPIKKEL PALLU TÜÜD,
PAKKE TEEVE PÄEVÄL ÜÜL,
LUME SEHEN SUMPAVE,
KODU PAKI KANNAVE.
LASTEL KIGIL RÕÕMUS MIIL –
PÄKÄPIKK OM JÄLLE TIIL.

LUME SADAP VÄLLÄ PÄÄL,
LATSE KIK OM MÄE PÄÄL.
LIKKES LÄNNU KÄPIKU,
LIKKES LÄNNU RÕÕVA MUU.
LASTEL IKKI RÕÕMUS MIIL –
PÄKÄPIKK OM JÄLLE TIIL.

Sadam Marek

MÕTSA TANSUTÄHE

Üitspäev tekkusi mõtsan suure kuuse külgi täade: „Tulemen om võistelus „Mõtsatansutähe“. Riide ommuku aigsaste mõtsan suure latsi pääl.“ Jänes kõlist pakild karule: „Kuule, mesikäpp, kas sa läät?“

„Kunkottale?“ küsse mömm.

„Mõtsatansutähte võistelusele iki. Miul om joba jenka selges saanu, rebäne pidi tansma undige polkat, a üükull astup üles aiglase valtsige. Kik om latsin ja tansive!“

Karu akas muret tundma: „A miul ei olegi ju tanssu! Mes nüid tetä?“

„No mõtle sis midägi vällä. Riide ommuku aigsaste näeme! Ääd päevä!“ üteli jänes ja juusk küüki – selle jaos, et enne uut tansuarjutust üits porgand ärä süvvä.

A mesikäpp ist kurva meelege oma suure diivani pääl ja tund muret tansuvõisteluse pärast. Uulmede sellest, et ta tääd, kudas tansmine käip, es ole ta esi ilmangi tanssu keeruten.

Karule tuli esiki miilde ammune ütelus, et tansip ku karu – sedäviisi üteldi nende kohta, kes summagi tanssi es mõista.

Karu mõtel tetä mõtsa pääl üte tillikse sõõri ja küski tõiste käest kah.

„Mia tansi „Luike järve“ balletti ja miul ei ole aiga siule nõu anda,“ raaksat vares ja lennäss arjuteme.

Põdrapull soovit: „Tansi midägi kerget ja mede oma, näituses labajalga. Mia esi tansi rumbat!“

Mäger tuhisi müüdä mõtsa ja puhk: „Miul ei ole viil tansmise jaos läikvit kengi egä uhkit

rõõvit. Tansi midägi, mes rahvale meele järgi om!“

Rähn õigas puu otsast: „Tansi midägi, mes jala põntsma panep!“ ja toks esi edesi.

Mõmm tuli kodu ja ohas. Ohas ja vaie diivani pääle. Vaie diivani pääle ja jäi magame, sest ommuk om õhtust targemb. Ommuku äräni mesikäpp tellevonni kõlina pääle.

„Kuule, mõmm! Kas tanss om olemen?“ pa-sund jänes nõnda kõvaste, et karul läits õkva uni päält ärä ja mure tuli jälle miilde.

„Ei ole mul tanssu,“ kaevas mõmmik, „ma jää kogundi kodu ja süü paremb mett.“

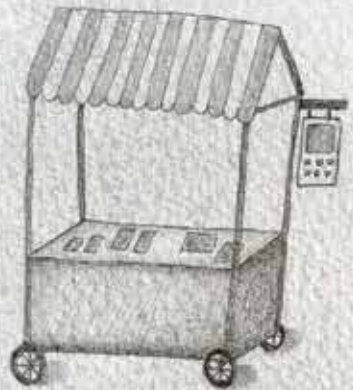
„Ooda, ooda, sõbrake! Selleperäst ma kõlistegi. Tulli vällä, et tansjit om küländ, a indajit ei ole. Ole sia kohtumiis ja anna täada, kes om kigist kige paremb,“ üteli jänes.

„Oi... sedä ma tii küll ää meelege! Jänes, sia olet iki üits peris õige sõber!“ mõmisi mõmm mõnusaste.

„No ole sii riide latsin ja mõista õigust!“ lõpet jänes oma jutu ärä.

Tansuvõisteluse ollive uhke. Kik sii mõts tanss oma tansu karule ette ja kik saive auinna. Tulevaaste lubati jälle kokku saia ja mesikäpp kutsuti uvveste õiglasest kohtumihes.

ALLUU!

JÄNKU JUSSI MOBILA

Tegelase: Jänku Juss
Üükull Uhhuu
Jänes Juula
Mütäs Mati
Susi Sass

(Jänku Juss istup püünel kannu pääl ja loep raha.)

Jänku Juss: Ütessekümmend viis, ütessekümmend kuus, ütessekümmend seidse, ütessekümmend katesse, ütessekümmend ütesse ja ommigi sada eurut

kuun, ma saa endel lõpus mobla osta. Lää kigepääl üükull Uhhuu manu, tal just uus kaup tullu ja väga ää mobla müügil.

(Jänes Juss joosep rahakukruge üükulli Tamme mobiilipuuti. Leti pääl om pallu moblasit nätä.)

Jänku Juss: Tere, üükullionu. Mia tahas osta üte väga ää mobiiltelevuni. Kas te soovites midägi?

Üükull Uhhuu: Tere, tere. Noh, meil om siin väga ääd kaup müügil. Parepit sa

änäp ei lövvä. Selle iluse sinitsege saap pilti tetä, vilmi, kirjute sõbrale ja kõliste, kunas egänes tahat ja kellel tahat.

Jänku Juss: Oi, aga kas rükitähtege kah kirjute saap? Mia viil kirjatähti ei tunne.

Üükull Uhhuu: Iki. Egätsugutsit tähti om siin, nii tilliksit ku suuri ja esiki englisekiilsit.

Jänku Juss: Nõnda vahva! Aga kudas selle levialage siin mõtsan om?

Üükull Uhhuu: Mia müü pallald kige parempet raami ja kik mõtsaelänigu om miu poodist ostet televunege rahule jäänu. Levi om väga ää, levip nii puhmastese ku puujuurte ala kah.

Jänku Juss: Sis ei ole muud, ku teeme kaupa!

(Jänes loep üükullil raha käe pääle ja üükull annap jänessel televuni. Jänes panep televuni kotikse sissi ja joosep kinu pääle. Võtap televuni vällä ja uurip sedä, vajutep nuppe. Sis televun kõlisp. Puhma all om jänes Juula, ken võtap televuni vastu.)

Jänes Juula: Alluu!

Jänku Juss (naaratep): Läitski tühü, nüid ma pia vist kõneleme. Mes sa tiit?

Jänes Juula (põõnap puhma all): Kedägist. Põõna puhma all.

Jänku Juss: Puhma all? Sii om ju jänesetüdrük Juula! Temä pikutep puhma all. Ma esiki näe tedä. A mikeperäst pias ma temä manu kargame, ku saap moblage

juttu aia. Kuule, mes tõise teeve?

Jänes Juula: Emps ja paps lätsive orasepõllu pääle, poisi kalpsave niisama ringi.

Jänku Juss: Selge! Ääd päevä! (Vajutep nuppe pääle. Kõne lõpp.)

Nii põnev iki! Kellel nüid võis kõliste? Uhhuu lubas, et maa all om kah kuulda. Ma roovi mütäs Matile kõliste! (Vajutep nuppe, kostap televuni kõlin, sis kennigi võtap vastu).

Mütäs Mati (istup urun): Mäh, mesasja?

Jänku Juss: Mütäs Mati, mütäs Mati, apane om siu särk! (Jänku Juss vajutep nupu pääle ja lõpetep kõne ärä, esi itsitep.)

Mütäs Mati (torisep): Om iki tänäpäevä noore. Mitti midägi targempet ei ole tetä, ku televunige mäangi, egä sii mõni mänguasi ei ole!

(Jänku Juss naarap ja oiap kötust kinni, temäl om lõbus.)

Jänku Juss: Nüid ma kirjute siia susi Sass ja vajute kõlistemise nupu pääle Kutsup. Nüid saap nalla!

(Susi Sass tulep, kõrvalapi pähän, kostap laul „ □okolaadist jänes“. Lüüp jalguge lille jne, sis kullep kõlinet.)

Susi Sass (vastap käre äälege): Mia kulle! Ken sii kõnelep?

Jänku Juss (piiksup): Arva ärä ... ken kõnelep! Kunkotteld kõnelep? Kolm

kõrda võit arvate!

Susi Sass (uriseden): Uut, uut, avitep ütest kõrrast küll. (Vajutep nuppe pääle.) Etskae, ken laasi pääle tullil! Jänku Juss! (Susi Sass limpsap kiilt.)

Jänku Juss: Ee-ee-ei ole mi-mi-mia. Kennigi tõine kõnelep. Vä-vä-vällämaalt! (Kõnelep irmuge ja värisep.)

Susi Sass: Sia, sia, Jussike. Ei ole sa kedäki vällämaal. Kas mia sis sedä kõverikku kõivu ei tunne, mes su taga sellä

paistap. Kõverigu kõivu kinu pääl sa olet. Kun miu saapa om? Ma tule pakilt sinna vällämaale. No ooda sa, jänes!

Jänku Juss: Oooh! Uuuh! Mia pia vist juusku paneme! (Pillap oma televuni kah maha ja joosep ärä.)

Susi Sass: No ooda sa!

Näitemängu om Rannapi Jaani jutu järgi kirjutenu Laande Ade, mulgi küilde pannu kuulmeistride murderühm.

Joonistenu Siimer Maris

LASTE RÕÕVIST VANAL AAL

PIDURÕÕVIN MULGI PERE ÜMÄRIGULD SADA AASTET TAGASI

Kui pirlesel aal om laulu- ja tansupidul lastel sellän uhke välläömmeldu rahvarõõva, sis vanal aal sihandest uhkust lastel es ole.

Laste kige tettäv röövas olli ame. Sii tetti paklasest röövast ja ömmeldi peris suur,

et laits saas sedä mitu aastet kanda. Pääle tömmati üüke. Pükse tillikse latse es kanna. Suve sai ammege nii övven kävvä ku ka kambren mängi.

Talve koeti lastel villätse kamps, mütsi ja suka. Väega

ää olli ka suurrätt, millege tillike laits sissi pakiti. Sii köidetilatsel nõnda ümmer, et pää, öla ja kere ollive kik räti sehen. Suurempidel lastel tetti ka kangajuppest kõrdi. Pallu kasutedi pihikuge kõrti. Ülemine ots tetti linatsest röövast ja alumine villätsest riibukangast. Käpiku ja suka ollive iki villätsest lõngast koet.

Püksi saive poisi jalga sis, ku kuuli minti. Tüdrikitel ömmeldi sis kah kodun koet kangast leidi võ kõrdi. Sis saive latse oma edimese palitu kah selgä. Selle tei ariligult külä rätsep. Ku palit jäi väikses, sis anti sii tilliksel vellel võ sõtsel.

Ku tede vanaemä ja vanaesä väikse latse ollive, sis ollive kah egäpäevätse rööva töistmuudu ku tänapäeval. Kuna poodin olli väegä vähä röövit, sis pallu ömmel iki emä, aga röövatükk osteti küll poodist. Suve ollive

LINNATÜDRUK MULGIMAAL KÄIMÄN

lastel sitsileidi ja kõrdi ning talve iki palitu võ kaska. Sis ollive ka turnmise püksi, mes poodist osteti. Nii ollive ariligult tumesinitse võ ruuni. Põlvekotusse venisive edimese päevägä vällä ja sedäsi na sis ripnive jalan. Talve olli ää, ku vildi sai jalga panna, nii ollive ää lämme. A ku lumi olli like, sis läits vesi vilte sissi ja na lätsive väegä rasses. Selle jaos, et sedä ei juhtus, panti pääl kalossi, a nii es taha vilte pääl seista. Ku lume sehen sumbassime, sis kaotime kalossi ärä ja neid sai iki peris

LATSE KOOLIMAJA IHEN

tihti otsi. Vahel tullive nii alle keväde lumedulamise aigu paksu lume siist vällä. Mia mälete, et miul ollive kummiseerigu. Nende sissi sai villätse soki pantu, aga väegä tihti jala külmetive.

Pirlesel aal om lastel röövit pallu ja egä aaste ostets manu. Vanast kanti röövit nõndakavva, ku na peris tillikses jäive võ katik lätsive. Kik rööva, midä sai parande, tetti kõrda. Esiki villätse soki augu kohendedi ärä. Koolin õpetedi kah tüdrikit sokke ja röövit kohendeme.

Nii ollive tõise aa ja tõise kombe, aga pirlesel aal võis kah mõne augu ärä parande ja ei pias mitti pakilt puuti juuskme.

*Laande Alli
Pildi: eräkoogu*

Orav Elmar

Koera mõskseve nõusit

Miu emä kõnel üttest talust, kos ta enne sõda tiinjäs olli. Sii olli suur ja rikas talu. Kui tetti talgusit, tulli kokku pallu abilisi.

Ütel päeväl, aenategemise aigu, nägi emä, et perenaene lasse kokal kasutedu sööginõu köögipõrmandule laiali laotede. Sis kutsuti talu kats suurd koera Polla ja Pondu sisse. Koerdel lasti taldreku ja kausi ärä lakku. Emäle üttel perenaene ilma äbenemed: “Koera kiil om ju puhas, nõu saava viil puhdambes kui mõsken.” Sii olli omajagu õigus: nõu kohe läikseve. Nõu panti ilma loputemedede ja pühkmäde uvveste lavva pääle. Talgulise tullive süüma – na es tiia asjast midägi. Kitseve ja tänäsi-ve viil perenaist ää kötutävve iist!

Emäle muutusi säände asi vastumiilises. Ta olli latsest sandik oma emä kõrval puhdust ja kõrda õpnu. Kasse ja koeri es lasta temä kodun ilmangi söögilavva manu. Emä tulli talust ärä ja läts Ummuli mõisaärrä Samsuni manu aiatudrukus.

Joonistenu Tauli Anu

ILVES MÖTSAN – NIGU NÖGEL EINÄKUHJAN

ILVESSE LÜHIKE ÄND OM MUSTA TÕMBI OTSAGE.

Maran Rein tei ilvesest 1988. aastel vilmi „Ilvese lugu“ ja jutust 2011. aastel samast raamandun „Õöbikut ei tohi reeta“, mis lääve egäle enge. Pääle selle om meil ja mujal ilvest pallu uuritu.

Ilves om undi ja karu kõrvan Eesti kolmas suurkiskja. Temä karu om kõllakaspunane, külle-jala välläst tumeda-täpilise, kurgu- ja kõtualune

valkjasall. Vanarahvas om eristenu täpilisi ubailvessid ja vähemb täpilisi untilvessid – egäl omamuudu, aga ää kaitsevärvus.

Ilvesse pää om ümär, lühike ja nõna roosa, kõllaste silme ümbre ele „rilli“, kõrva püstitse, tuttege. Vurru om pikä, nägu raam pöskabe. Lövva om lühikse, aga kõva puremisege, kiil kare ku raspel. Kereld om ilvesse kandilise, miitrepikutse ja lavvakörgutse, suure koera mõõtu, kaal 20 kilu ringin.

Jala om toeka, suurde käppege, edimese viie, tagumise nellä varbage, iin viies ei ulate maha. Ilves käi vähäke siksakin, küinisse käien sisse tõmmatu. Edikäpä om vähä suurembe, nende jälle umbes 8 cm laia. Nahakurru varbaheden ja talve alt karvatse käpä kannave ilvest lume pääl kabra (mõtskitsi) sörgust etembeld. Ilvesse kuulmine om teräv, aga aist ja näge kah äste ja ämären inimsest pallu parembini. Katseten om kuulnu jänest ossa närimen 71 miitre pääl, silmänu lumen valgejänest 25, mõtskitsi 500 miitre pääl.

Ilvesse äälitseve kah,

eriti veebruarin-märtsin joo-suaal. Emätse nurruve ja näguve, esätse turtsuve vai ränuve, tõise eidutemises sisistevet, piimäkutsiku piiksuve. Maikuun tule ilmale ariliguld 2-3 poiga. Pesä om varjulisen lohun puu vai kändu all. Kutsiku om paar nädälit pime ja kurdi.

Mida ilves süüp?

Söögis om päämiseld värsket liha, kilu jagu päevän. Süä om ilvessel tillike ja selleperäst ei saa ta pikäld joosta, ta iil vai varitsets saaki ja püünd selle 10-20 sammu pääl mõne üppege kätte saia. Ku ei saa roovip piägi uvveste, aga kehvä ilmäge jahti ei piä.

Ütest jänessest jakkus paaris päeväs.

Eesti ilvesse sööve kapra, jänest, rebäst, kobrast, laanepüüd, suukurge, põtra (vast korjust). Talve murrave egä 5-6 päevä takast üte kabra. Vahel võtave iiri, mõtsiapörsid, irve- ja põdravaskid, arva kärpläsi, raipid,

ILVESSEL OM VAHVA PÖSKABE.

Pildi tennu Muusikus Ingmar

lambid-kitsi. Saagi peitvä lume vai risu ala. Sisikonna, naha, kondi, jala jätäve järgi ja külmanu liha ei jaksa süv- vä. Ilves murd viletsambid luume ja avites sedäviisi oma saakluume sugu tervembes ja tugevembes tetä.

Ilvesse elukotus

Elupaegas om mõtsa, kos pallu murdun puid ja risu. Sääl om ää varjuline puhate, pesä ja poigi peitä, luurate. Ilvesse, esiki poigige, om miilsade liikun kah uuldet majandus- mõtsun ja kultuurmaastikun, kos om rohkemb kapru ja kül- länd varjulisi mõtsatukke.

Täiskasunu esätse eläve omaette, aga saman lähiksen, kos emälvesse. Kodualade om ilvestel mitmid sadu ek- tarid, esästel avarembe, aga midä rohkemb ilvessid ja saakluumi, sedä väiksembe. „Kodun“ liigutes rohkemb üüse. Piiri kontrollites ja lõhnamärke radade veeren uvvendedes egäl ringkää- gul. Eestin om esätse liikun üüpäevän üle 7, emätse üle 4 km, joosuaal esäne üle 30 km. Kapra süvven ollas päevi paegal.

Julge luum

Ilves pelgäs inimest vähemb ku unt, kõnd tihti müüdä suu- saradu ja mõtsateid, mõni- kõrd esiki küläden-linnun. Il- veste päämise surmapõhjuse om meil jaht, liiklus ja aiguse. Rebäsid-kährikid jahtin saave na vahel külgi tapva kärntöve. Ku sügäv lumi ja kiilasjäa, vai ku om noore ja kogenemede, võeva kah nälläge koolda vai majade manu tulla. Eluigä om küündinu Talna loomaaian 22 aastete ja 3 kuuni, aga luudusen om pallu lühemb.

Viil aastel 2010 võis meil

ilvessid olla 700, viimästel aastil 400 ringin. Et toedu- puudust ei ole, võis neid olla rohkembki.

Ku ommuku ärkät, om il- vessel jälle üts jahiüü müüdä. Kae aknest vällä, äkki paestu- se laasi takast ilvesse kõrva- tuti, uudisimuliku silmä, pikä vurru ja karvatse käpä. Vai lasse joba jalga ...

Ilvest om võemalik nätä Talna vai Elistvere loomaaian, aga kige vahvamb lumitsen mõtsan. Pia meelen, et ilves ei ründä inimest.

Tõnisson Jüri

TUMETÄPILINE KASUK AVITEP ENNEST MÖTSAN ÄSTE VARJATE.

Joonistenu Vihman Kristella

Joonistenu Tselištšev Aarne

Joonistenu Pulk Kristella

KASSIROVVA

Üitskõrd elli üits rovva, kelle nimi olli Lilli. Talle miildsive kangeste kassi. Selleperäst olli tal pallu kasse, kes ellive üten temäge. Kik pidäsive Lillit ullus, sest tal olli üle saa kassi. A temä olli õnnelik.

Ütekõrrage akas külä pääl irmus pallu rotte ja iiri juuskma. Egän taren olli ulka närilisi ja inimese es mõista nendege midägi pääle akate. Kik pääle Lilli ollive nendege ädän. Inimese küsseve Lilli käest omale kah kassi. Lilli es pia viha selleperäst, et na tedä ullukses ollive pidänu, ja andki agäle üte kassi.

Kik saive sedäviisi näri- listest valla ja ollive röömsa, et nende külän elli rovva Lilli.

Aedma Liisa, Tarvastu
gümnaasiumi 6. kl

Pildi om joonistenu Kitzbergi gümnaasiumi 3. lassi latse

PÄKÄPIKU KODU KOTIN

Eläs kõrd üits tüdrik Anna. Nagu egä laits, kirjut temä kah egä aaste jõuluvanale kirjä. Kiri panti aknelavva pääle, et päkäpikk selle jõuluvanale saas viiä. Anna soovi lätsiv täide ja ta sai kik soovitu kin- gitse.

Aaste lätsiv ja olli üits suvi. Anna tahtse emä kengu ja kotte kanda.

Ütel päeväl, ku Anna emä kengu ruuvs, leid ta koti, midä es ole ammu kantu. Koti siist löüd ta kirjä, mes ta olli aastit tagasi jõuluvanale kir- jutenu. Kui ta kirjä emäle näidäs ja küsüs, mikeperäst sii kiri kotin om, üteli emä, et ju päkäpikk eläs kotin ja kott om temä kodu.

Rätsepa Lisell, Abja
gümnaasiumi 4. kl

KANA

Sii koroonaaig olli keväde peris igäv. Selles, et pisut lõ- busamp oles, tõime Kõdaralt kaits kana, kelle nimes saive Tiiu ja Ergas. Suvel tõime viil kaits kana manu. Nii ollive varemp varmikana ja näive vällä üsna räabäku, a kosusiv ruttu. Läits nii, et suvel taht- se Ergas vägä audma aka- te. Pannime talle sis katese muna ala ja varsti tulligi vällä viis tillikest kanapoiga. Nemä saive nimes Suleke, Helbeke, Täpi, Toksi ja Triibu. Enämus aast na sööve, siblive ja tee- ve muid kana toimetusi.

Kanadege om miul te- gemist egä päe – ommugu lase na vällä, anna süvvä, õdaku korja mune ja lase na lauta tagasi.

Veevo Hannes, A. Kitzbergi
nim. gümnaasiumi 3.b kl

Joonistenu Veevo Hannes

Joonistenu Nurk Sandra

Joonistenu Jassik Rebeka

MASKI

1. LÕIKA LEHEKÜLG AAKIRJAST VÄLLÄ.
2. VALI VÄLLÄ, KUMBA MASKI OMALE TIIT.
3. LEEBI AAKIRJALEHT KÕVEMBE PAPRE PÄÄLE.
4. LÕIKA MASK VÄLLÄ.
5. VIA LÄBI VALGIDE AUKE PAGEL, MILLEGE SEOT MASKI NÄO ETTE.
6. VÕI LEEBI LIIPMISE LINDIGE MASKI TAGA PUUPULK VÕI TUGEVI RILLTIKK.
7. SIS SAAT MASKI PULGAGE NÄO IHEN OIDA.

MAGUST MÄRDIPÄEVÄ!
KIRIVEST KADRIPÄEVÄ!

KESVÄKARASK

VAJA OM:

- 1 pakk (u 200 g) arilikku paksupiimä (kohupiimä)
- 2.5 dl rööska piimä
- 2 muna
- 1 tl suula
- 1 sl suhkurd või mett
- 50 g võid
- 2.5 dl kesväjahu (odrajahu)
- 1 dl nisupüügeld
- 0.5 tl soodat

TII SEDÄVIISI:

Lüü muna suhkruge vähä vatule.
Segä manu pakspiim ja röösk piim.
Sulate või ärä ja kalda kah manu.

Segä esmald omavahel sooda ja jahude ja kalda sis taina sissi ja segä kik kokku.

Kalda tainas keeksivormi või ahjupanni pääle ja küdsäte u 40 minutit 180 raadige. Ku karask om päält ilus kuldine, sis om valmis.

Kes taht, võip taina sissi segäde kah 1 dl riivitu porgandit, kõrnitset või sipute meeleperätsit siimnit.

Ku karaski ahjust vällä võtat, pane ta raasikeses aas räti ala seismä.

Süü võige, moosige või miige. Kõrva võta piimä või mahla.

“Juku, mesperäst sa nõnda ilda tunni tulet?” küsip kuulmeister.

“Esi sa eila ütlit, et õppi ei ole kunagi ilda!” kostap Juku.

Juku om ammu omale trummi tahtan.

Viimäte saapki ta sünnipäeväs trummi.

Ku kõva trummimängmine om käinu joba kaits päevä, tulep naabreimis Juku manu.

“Tere, Juku! Sul olli üits tähtis päev ja mia ei olegi siule viil õne suuvnu. Vaate, miandse ilusa väitse ma sulle kingituses tõi! Kuule, egä sa ei ole viil mõtelnu, mes säääl trummi sihen om?”

Buss om rahvast täis. Äkki tulep pääle üits vana naine.

Naine ütlep Jukule, kes parajaste istup, et ta püsti tõusub.

“Ma võis ju tõusta küll, a sis te võtade mu koha ärä!” kostap Juku.

Juku läöp turu pääle: “Miule palus kaits liiterd mett!”

Kaupmiis kaldap purgi täis.

“Esä tulep ommen ja massap ärä,” sellätep Juku.

“Sedäviisi küll ei saa,” ütlep kaupmiis, võtap purgi tagasi ja kaldap linnumagusa vällä.

Juku läöp ulitse pääle, vaatep purgi põhja ja ütlep: “Esäl olli õige jutt — siit jakkup kate saia pääle!”

“Tunniste nüid üles, Juku, kes siikörd siu kodutüü ärä tei?” küsip kuulmeister.

“Kui peris aus olla, sis ma tõeste ei tää — ma lätsi eila väige vara magame,” kostap Juku.

Miis astup üleaidse väräti manu ja koputep. Koputep ja koputep, a kennigi ei vasta.

Koputep viil kõvembini. Viimäte tulep väräti manu peni ja ütlep tasakeste: “Kuule, miis, ei massa koputep, kedägi ei ole kodun.”

Miis kaotep meelemõistuse ja sadap maha.

Ku mihel jälle miilmõistus pähän om, vaatep ta peni poole ja küsip: “Kuule, peni, kas sa auku kah mõistat?”

“Mõista küll, a ma es taha siu eidute.”

Miis om talveaal mõt-sa ärä essunu, kõnnip edesi-tagasi ja röögip: “A-a-a-pppiiiii..., avitegeeee..., aauuuuu...!”

Äkki tunnep, et kennigi panep talle käe öla pääle. Käänäp ennest ringi ja näep karu, kes om kuupast vällä tullu.

Karu nõvnap: “Mesperäst sa mul magade ei lase?”
“Ma ole ju ärä essunu!”
“Ja mes sa sis lõugat?”
“Ma mõtli, et väte ken-

nigi kuulep.”

“No mia kuulsi, kas sul akas sellest paremb?”

Miis kõlistep tuletõrjese ja kisap: “Appi! Mu tare palap! Tulge kähku!”

“Kudas siu manu söita?”

“Ullukse olede või? Suure punatse autuge iki!”

Kas tunnet, mes villä nii om? Kirjute pildi manu õige nimetus!

Via jutige kokku eestikiilne ja mulgikiilne kuu nimetus!

JAANUAR
VEEBRUAR
MÄRTS
APRILL
MAI
JUUNI
JUULI
AUGUST
SEPTEMBER
OKTOOBER
NOVEMBER
DETSEMBER

EINÄKUU
MÄRDIKUU
LÕIKUSEKUU
NÄÄRIKUU
MIHKLEKUU
JÕULUKUU
PORIKUU
KÜINDLEKUU
PAASTUKUU
LEHEKUU
JAANIKUU
MAHLAKUU

Egä villä ala kirjute nii söögi, mille sihen sedä villä om!

KESÜ NISU
KAAR RÜGÄ
ERNES

ernesupp,
mulgipuder,
kesväkarask, ringel,
kaaraelbepuder, leib,
kama, manna-roosa,
kaarapätsikse, sepik

Sääjä sõna õigeste rivvi, sis saat üte tore vanasõna!

ÄSTE SII ÄSTE KES TIIP SÜÜP.

LASKE SISSI MÄRDISANDI

